

Վ Ի Բ Ե Ր Ո Ւ Ժ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ը

(Համառոտ գիտելիքներ)

I

Ի՞նչ է վերաբուժութիւնը:

Կ'արժէ որ «Բուժանք»ի ընթերցողները ճշգրիտ ծանօթութիւններ և դադափար մը ունենան վերաբուժութեան մասին, կարենալ զնահատելու համար այդ հրաշալի արուեստին կարելիութիւնները և սուսած արդիւնքները, ի պահանջել հարկին օգտուելու համար անկէ:

Վերաբուժութիւնը, յունարէն ստուգարանութեամբ, կը նշանակէ ձեռակառ աշխատանք: Հասկնալու համար այս կերպ կոչումը պէտք է գիտնալ որ, դարեր եղած են, երբ բժիշկը անպատուութիւն, կամ պղտրկութիւն համարած է մօտեցնելու իր ձեռքերը հիւանդին, և կը բաւականանար միայն, անոր հարցումներ ուղղելով և կամ շատ շատ բազկերակը բռնելով:

Ասոնք էին արտաճանաչութեան միջոցները, վերաբոյժը ձեռական աշխատանք միայն կ'ընէր, իսկ բժիշկը չէր զիջաներ ձեռական աշխատանք կատարելու: Ներկայիս երկուքն ալ անհրաժեշտ կը դառնն կատարել այդ ձեռական աշխատանքը թէ արտաճանաչելու և թէ դարմանելու համար:

Ահա թէ ինչու ներկայիս անկարելի է իրարու հակադրել բժշկութիւնն ու վերաբուժութիւնը, որոնք զիրար կ'ամբողջացնեն և իրարու յառաջդիմութեան կը սատարեն Բժիշկ մը կը ստիպուի յաճախ դիմել վերաբուժութեան, վերաբոյժը՝ բժշկութեան միջոցներուն, իրենց հիւանդները դարմանելու համար: Եւ ինչպէս ըսուած է հին ժամանակներուն, «... այն որ ծանօթ չէ բժշկական արուեստին ուէ մէկ ճիւղին, կը նմանի միաթիւ թռչունի մը»: Ասիկա կը նշանակէ թէ բժշկութիւնը մէկ է և թէ վերաբուժութիւնը անոր մէկ ճիւղն է որուն էական յատկանիւնն է, ինչպէս կըսէ Կրօֆ. Փօր, դործողութիւնը: Եւ «դործողութիւնն է, որ կուտայ իսկական վերաբոյժի մը արժանիքին՝ չափը»: Ասոր համար ալ վերաբոյժ մը շատ լաւ պէտք է գիտնալ մարդակաղմութիւնը, ունենալ մասնաւոր գեղարուեստական ճաշակ, ձեռքի կատարեալ ճարպիկութիւն, անյողդողդ պաղարիւնութիւն և վճռականութիւն, որ թոյլ տայ իրեն ամէն անակնկալի առջև պատրաստ դառնալ՝ միջամտելու համար:

* * *

Վերաբուժութեան շրջանը կարելի է բաժնել երկու մասի. առաջին շրջանը կ'երկարի սկիզբէն, որ նախնական ժամանակներու մէջ կը կորսուի, մինչև անցեալ դարին կէսը: Վերաբուժութեան այդ շրջանին պատմութիւնը ուէ նշանաւոր դէպք չի ներկայացներ ու սահմանափակուած կը մնայ արտաքին վէրքերու դարմանումին մէջ,

որովհետեւ ցաւը ու փտախտի մշտական սպառնալիքը բացարձակ արգելքներ էին անոր յառաջդիմութեան :

Երկրորդ շրջանը կը սկսի 1840—ական թուականներուն և կը տեւէ մինչև այսօր : Զգայազրկիչ (anes'tésiques) զեղերու և հականեխումի դիւտը, որոնք թոյլ տուին բառնալ ցաւն ու փտախտը, անսահման ասպարէզ բացին վիրարութեան առջև, ուր յառաջացաւ ան սրբնթաց : Անհրաժեշտ է նախ ծանօթանալ այդ երկու կենսական դիւտերուն :

Ա. — ԶԳԱՅԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆ,

Այդպէս իմեր վիրարութեանն բուն ցանկութիւնը եղած է բառնալ ցաւը, անզգայ դարձնել հիւանդը զործողութեանց ընթացքին : Մինչև անցեալ դարուն կէսը ցնորք մը նկատուած էր այս ցանկութեան իրականացումը և հիւանդները ստիպուած էին գիմանալ աշուկի տանջանքներու :

1844 թուականին էր, որ առաջին անգամ Պոստընի մէջ Զօրոս Ուէյս իր *protoxyde d'azote* կոչուած կազով սկսաւ ընդհանուր զգայազրկութեան (*anesthésie générale*) ենթարկել իր վիրարութեան հիւանդները : Յետոյ Ճէ. Բոսն և Մօրթըն գտան երկրորդ, որուն շնորհիւ առաջին մեծ զործողութիւնը (անգամահատում) 1845-ին կատարեց Լիւթըն :

Ճիշդ նոյն ժամանակներուն Փրանսացի Սուպլըան, քնացնող նոր նիւթ մը գտաւ, որ բոլորին ծանօթ քլորֆորմն է (*chloroforme*) :

Զգայազրկիչ այս նիւթերու դիւտը վիրարութեան համար բացաւ նոր ու հաստատուն ուղի մը, ու լայն ասպարէզ, ուր հակայաբայ սկսաւ յառաջանալ : Այսօր ամէն զործողութեան նախարանը կը կազմէ՝ քլորֆորմով, եթերով և ուրիշ նիւթերով զգայազրկումը :

Կ'արժէ հակիրճ բացատրութիւններ տալ քլորֆորմին և եթերին ազդեցութիւններուն մասին : Երկուքն ալ կը տրուին մասնաւոր դիմակներով, ուր հիւանդը կը շնչէ զգայազրկիչը՝ օդին հետ խառնուած : Նախապէս, այդ նպատակին համար, զեղը կը կաթնեցուցուէր պարզ լաթի մը վրայ, զոր յետոյ հիւանդին շնչել կուտային :

Քլորֆորմով զգայազրկութիւնը աւելի ապահով է և խոր, բայց դարձնումը, ահաճելի է, որովհետեւ ենթական ստատիկ անհանգրստութիւն մը կը զգայ ու կը փախէ, միւս կողմէ՝ լեարդին վրայ ալ զէչ կ'ազդէ : Իսկ եթերը, անվնաս է վերջինիս համար, բայց թոքերը շատ կ'ազդուին, դարձնումի անհանգրստութիւններ գրեթէ չի պատճառէր. անպատահութիւն մը եւս ունի՝ դիւրարորոք է և պէտք է եթեր զործածուած սենեակին մէջ բոց դառնուի :

Այս երկու զգայազրկիչները ենթական բոլորովին կը քնացնեն, ի հարկէ ազդելով ընդհանուր ջգային գրութեան վրայ և երբ անոնք կ'արթնան զործողութենէ յետոյ, իրենք իսկ զարմանքով կը յայտ-

նեն որ ոչինչ զգացած են գործողութեանց ընթացքին և իրենց անխառն հիացումը կը յայտնեն:

Զգայազրկութիւնը, իւրաքանչիւր խառնուածքի՝ համաձայն, զանազան ներքին զգայութիւններ կուտայ: Ընդհանրապէս առաջին տպաւորութիւնը տհաճելի է, որովհետեւ հիւանդը խնդդուելու զգացումը կ'ունենայ, ասոր համար ալ յաճախ սաստիկ շարժումներ կ'ընէ ու դալարումներ կ'ունենայ, մանաւանդ եթէ դիւրագրգիռ և ալքոլամոլ է: Երբ դեղը սկսի ազդել, հետզհետէ կը հանդարտի, ականջի մէջ զանգակի ձայներ կը լսէ, որոնք աստիճանաբար կ'անհետին ու հիւանդը կ'իյնայ խոր քունի մէջ: Այս ամէնը քանի մը վայրկեանէն աւելի չի տեւեր:

Շատերը կը սարսափին զգայազրկութենէն, աւելի քան գործողութենէն: Վստահ են թէ ցաւ պիտի չզգան, բայց կը վախճան որ զգայազրկութենէ վերջ չեն արթննար: Չանոնք հանդարտեցնելու համար, ըսե՛նք որ հազարաւոր զգայազրկութեան ենթարկուողներէն հազիւ մէկ մահ կը պատահի, այդ իսկ այժմ բացառութիւն մըն է՝ շնորհիւ ներկայ կատարելագործուած դիմակներուն, զգայազրկիչ գործիքներուն:

Այսուհանդերձ բոլորովին անվնաս չեն, քանի որ ամբողջ ջղային դրութիւնը կը զգայազրկեն և կ'ազդեն թոքերուն և կամ լեարդին վրայ:

Այդ է պատճառը որ ընդհանուր զգայազրկումը, քլորոֆորմով, եթերով եւ վերջերս protoxyde d'azote-ով կը վերապահեն մեծ եւ կարեւոր գործողութիւններու:

Իսկ փոքր, տեղական ու կարճատեւ գործողութիւններու համար կը գործածեն տեղական զգայազրկումը (*anesthésie locale*). Փոխանակ հիւանդը բոլորովին քնացնելու, անզգայ կը դարձնեն միայն այն մասերը, որոնք գործողութեան պիտի ենթարկուին, այսինքն անզգայ դարձնող դեղերը կը ներարկեն ուղղակի ջղային դրութեան վերջաւորութեան, այդ շրջանին մէջ ճիւղաւորուող ջիղին արմատին մէջ: Այս ձեւ զգայազրկութիւնը կարելի եղած է շնորհիւ քոքայինի և նման դեղերու գիւտին:

Կայ նաև զգայազրկութեան ուրիշ ձեւ մը, ողնածուծային զգայազրկումը (*anesthésie rachidienne*). փոխանակ միայն մէկ ջիղին արմատը զգայազրկելու, բազմաթիւ ջիղերու արմատը կ'անզգայացնեն դեղը ներարկելով ուղղակի ողնաշարին մէջ: Ընդհանրապէս այդ ներարկումը կ'ընեն մէջքի ողնածուծին մէջ, որով անկէ վար գտնուող մարմնին ամբողջ մասը կը թմրի, բայց հիւանդը կը պահէ իր ամբողջ գիտակցութիւնը ու կրնայ նոյնիսկ հետեւիլ իր վրայ կատարուած գործողութեան:

Ինչ ձևով ալ կատարուի զգայազրկութիւնը, էականը տյն է որ այլևս կրցած ենք անհետացնել ցաւը որ տուալտանքներու կ'են-

թարկէր տարարազող հիւանդը զեռ հաղիւ մէկ դար առաջ: Այս մեծ գիտար ներկայիս թոյլ կուտայ զիրարոյժներուն, հանգարտութեամբ, առանց անապարկու և մասնաւոր հոգատարութեամբ կատարելու ամենազօտարին և երկարատեւ զործողութիւններ և փրկելու հաղարատը կեանքեր:

ԲԺ. ԱՐՄ. ՍԻՐՈՒՆԵԱՆ

Հ Ո Պ Ե Բ Ո Ւ Ժ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Մարդուն հոգին ալ մարմինին պէս կը յոշնի յաճախ, կը տկարանայ կամ բոլորովին հիւանդութեան մէջ կ'իյնայ: Հոգին կ'ընկճուի երբեմն խոր և շարունակական յուզումներու ազդեցութիւնով, և մանաւանդ ամէն անգամ որ հիւանդութիւններու պատճառած աւերներն ու թունաւորումները խանդարեն ենթակային հոգեկան հաւասարակշռութիւնը: Մշտական փոխադարձութիւն մը կայ հոգեկան և մարմնական մարդկերուն մէջ, այնպէս որ մէկ եղբին մէջ տեղի ունեցած ո'ւնէ փոփոխութիւն իր արձապանողը կը գտնէ միւս կողմին մէջ:

Հոգեբուժութիւնը դարձանարանական շատ հին մէթոտ մըն է: Հոգին բուժելու արուեստը իր ամենապարզ ձևին տակ կիրարկելու համար քիչ մը հոգեբան ըլլալը բաւական է: Հոգեբուժը, հոգեախտաւորին հոգեկան խլիակներուն մէջ պիտի փնտռէ այն զեռ անփթար, ողջ տարրերը՝ որոնց պէտք ունի, հաւատքի կանչելու համար հոգին կազմող նահանդներուն խորատոյց կղզեակները:

Տարակոյս չկայ որ հոգեբուժութիւնը ամէն ցաւի դարձան բլլալէ շատ հետո, քիչ անգամ միայն կրնայ մեղմացնել մարմնոյն իրական և տեսական ցաւերը: Հոգեբուժութիւնը կ'ազդէ թեկադրական միջոցներով. թեկադրութիւն՝ որ կը կիրարկուի ինքնաբերական դրուքեան, դրսէն կամ օտար քիւլադրուքեան և քննադատական քիւլադրուքեան ճամբով: Այս մէթոտով դարձանութիւնը կը պահանջէ համարեալ և յարատեւ աշխատանք:

Ժողովուրդին մէջ, կարդացող կամ քիւլադրող բուժակներու ի նպաստ գոյութիւն ունեցող տեսակ մը վստահութիւնը կը բացատրուի անով որ, բժիշկները, աւելի փորձառական հետազոտութեանց հետամուտ, նկատի չեն ունենար երբեմն, հիւանդին բարոյական այն կարգ մը ուժերը, զորս երբ զործածուէին դարձանութիւնը նպատակով, կրնային ա'ւելի արդիւնք տալ քան առհասարակ մատակարարուած զեղերը: Ահա թէ ինչու, սովորաբար, առանց մանաւորապէս անդրադառնալու իրենց բարոյական ազդեցութեան, ամէն հիւանդի մօտ կ'իրադարձեն տեսակ մը հոգեթեկադրութիւն, պատ-